

DOI 10.54596/2309-6977-2022-1-40-52

ӘОЖ 376

ҒТАМА 14.29.01

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ ӨЗАРА ІС-ӘРЕКЕТІ

Кабдырова А.А., Кенжебекова Е.М.

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Қазіргі кезде ерекше білімді қажет ететін балаларды ортаға бейімдеу барысында инклюзивті білім беру жүйесі ұйымдастырылған. Бұл процесс әлемде және елімізде өте өзекті болып отыр.

Инклюзивті білім беру жағдайында отбасы мен мектептің өзара іс-әрекеті атты мақаланың негізгі мақсаты болып ерекше білім беруді қажет ететін баланы тәрбиелеп отырған ата-ана мен білім беретін орта мектеп ұжымы арасындағы тығыз байланысты орнату, мектеп педагогтарымен сенімді әрі берік қатынасты ұйымдастыру болып табылады.

Инклюзивті білім беру жүйесіне қатысушы негізгі субъект бала, мектеп ұжымы және ата-ана.

Ерекше білімді қажет ететін баланы оқытуда, баланы ортаға бейімдеуде айрықша орын алатын тұлға ата-ана болып есептеледі. Осы орайда, ата-аналарға психологиялық-педагогикалық көмекті мектеп ұжымы ұйымдастырады. Мамандардың (педагогтар, психолог, логопед, дефектолог, әлеуметтік педагог) өара бірлескен іс-қимылы баланың дамуында орасан зор септігін тигізеді.

Түзете-дамыту сабақтары барасында ата-аналардан баласы туралы жеке ақпараттар алынады, ата-аналарға арналған арнайы кеңестер беріледі. Ата-аналар баланың түзете-дамыту сабақтарына белсенді қатысып, сабақтан тыс уақыттарда (үйде зерттелген материалды бекіту, дәрі-дәрмекпен емдеу) мамандарға ілесе қайталау сабақтарын жүргізіп отыруы шарт.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, тренинг, отбасы, мектеп ұжымы, ерекше білімді қажет ететін бала.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЕМЬИ И ШКОЛЫ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Кенжебекова Е.М., Кабдырова А.А.

Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан

Аннотация

В настоящее время в процессе адаптации детей с особыми образовательными потребностями к среде организована инклюзивная система образования. Этот процесс очень актуален в мире и стране.

Основной целью статьи «взаимодействие семьи и школы в условиях инклюзивного образования» является установление тесных связей между родителями, воспитывающими ребенка с особыми образовательными потребностями, и коллективом образовательной средней школы, организация доверительных и прочных отношений с педагогами школы.

Основным субъектом, участвующим в инклюзивной системе образования, является ребенок, коллектив школы и родитель.

Родителем считается лицо, занимающее особое место в обучении ребенка с особыми образовательными потребностями, адаптации ребенка к окружающей среде. Психолого-педагогическая помощь родителям организуется коллективом школы. Совместная деятельность специалистов (педагогов, психологов, логопедов, дефектологов, социальных педагогов) оказывает огромное влияние на развитие ребенка.

При проведении коррекционно-развивающих занятий от родителей получают персональную информацию о своем ребенке, даются специальные консультации для родителей. Родители должны принимать активное участие в коррекционно-развивающих занятиях ребенка, проводить повторные занятия во внеурочное время (закрепление изученного материала на дому, медикаментозное лечение).

Ключевые слова: инклюзивное образование, тренинг, семья, коллектив школы, ребенок с особыми образовательными потребностями.

INTERACTION OF FAMILY AND SCHOOL IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

Kenzhebekova Y.M., Kavdyrova A.A.

Kazakh National women's teacher training university, Almaty, Kazakhstan

Abstract

Currently, an inclusive education system is organized in the process of adaptation of children with special educational needs to the environment. This process is very relevant in the world and in the country.

The main purpose of the article «interaction of family and school in inclusive education» is to establish close ties between parents raising a child with special educational needs and the staff of an educational secondary school, the organization of trusting and strong relationships with school teachers.

The main subject participating in the inclusive education system is the child, the school staff and the parent.

A parent is a person who occupies a special place in the education of a child with special educational needs, adaptation of the child to the environment. Psychological and pedagogical assistance to parents is organized by the school staff. The joint activity of specialists (teachers, psychologists, speech therapists, speech pathologists, social educators) has a huge impact on the development of the child.

When conducting correctional and developmental classes, parents receive personal information about their child, special consultations are given for parents. Parents should take an active part in the correctional and developmental activities of the child, conduct repeated classes outside of school hours (fixing the studied material at home, medical treatment).

Keywords: inclusive education, training, family, school staff, a child with special educational needs.

Kіріспе

Кез-келген қоғамдағы және кез-келген әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайдағы балалар мен жасөспірімдердің дамуы өзекті мәселе және бірінші кезектегі мәселе болып табылады, өйткені ол болашақты анықтайды, елдің гендік қоры, қоғамның ғылыми және экономикалық әлеуеті және басқа демографиялық көрсеткіштермен қатар елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының барометрі болып табылады.

Балалардың толыққанды дамуын сақтау жөніндегі жұмыстың маңыздылығы халықаралық және отандық деңгейдегі көптеген құжаттарда көрініс тапқан. Бала құқықтары туралы Конвенцияның 6-бабында әрбір баланың өмір сүруге құқығы бар екенін көрсетеді.

Көптеген ғалымдар балалардың дамуы мәселесін зерттеген болатын. Атап айтсақ, физиологиялық жағынан Н.А. Берштейн, А.А. Ухтомский, психологиялық мәселелермен А.В. Запорожец, В.П. Зинченко, В.Т. Кудрявцев, педагогикалық тұрғыда баланы зерттеген Л.С. Выготский, Л.Н. Волошина және де философиялық зерттеулермен Э.В. Ильенков, Ю.Ф. Змановский сынды ғалымдар өз еңбектерінде айтып кеткен [1].

Тиімді білім беру процесінің маңызды факторы мен шарты-оның субъектілерінің өзара әрекеті. Өзара іс—қимыл-бұл бірлескен мақсаттар мен нәтижелерге қол жеткізу, қатысушылардың өздері үшін маңызды проблеманы немесе міндеттерді шешуі бойынша келісілген қызмет. Инклюзивті білім беру жағдайында мемлекеттік білім беру стандартында принциптердің бірі отбасымен серіктестігін жүзеге асыруды қамтиды.

Баланы толыққанды тәрбиелеу отбасы мен білім беру мекемесінің бір мезгілде әсер ету жағдайында жүреді. Мектеп мен отбасы арасындағы ең алдымен диалог, әдетте, сынып жетекшінің баланың жетістіктерін, оның жағымды қасиеттерін көрсетуі

негізінде құрылады, одан кейін ата-аналардың сынып жетекшінің белсенді көмекшісіне айналуы үшін оларды мектеп өміріне тарту қажет [2, 3, 4].

Отбасы қоғамның негізгі әлеуметтік бірлігі ретінде адамдарды біріктіреді, ұрпақты тәрбиелеуді, тұлғаның танымдық, еңбек қызметін реттейді. Отбасы-жеке тұлғаны қалыптастырудағы негізгі, шешуші қадам.

Оқу процесіне байланысты мәселелерді оқу орнының мамандары, психолог, логопед және т.б. шешеді, бірақ «ерекше» бала мен оның отбасының қиындықтары көбінесе олардың қиындықтары болып қала береді. Шешім таппай, олар мұндай оқушының білім беру ортасы мен балалар тобынан кетуіне әкелуі мүмкін. Нәтижесінде мұндай инклюзияның әрбір қатысушысы өзін зардап шеккен тарап деп атай алады. Баланы тәрбиелеу мен оқытудың тиімділігі ата - аналардың әлеуметтік-психологиялық бейімделу деңгейімен тікелей анықталатыны белгілі, бұл олардың өз баласының даму ерекшеліктері, психикалық даму сапасының негізгі сипаттамалары және олардың жас нормаларына сәйкестігі, эмоционалды-позитивті қарым-қатынас, ойын әрекеті және т. б. Сонымен қатар, «ерекше» баланың ата-аналары өзін-өзі күту дағдыларын да, әлеуметтік дағдыларды да қалыптастыруға ықпал ететін білім беруді дамытудың негізгі құралдары мен тәсілдеріне бағытталуы керек.

Алайда, дамуында ауытқулары бар бала үшін жалпы білім беретін мектепті таңдаған ата-аналар күтпеген жерден өздері үшін әртүрлі қиындықтарға тап болуы мүмкін. Л.В. Годовникованың пікірінше, инклюзивті білім беруде әр түрлі қиындықтар кездеседі. Қиындықтар «кадрлардың ерекше оқушылармен жұмыс істеуге дайындығының жеткіліксіздігі, балалардың әртүрлі топтарының психикалық сәйкес келмеуі, ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың жаппай оқу орнының жағдайларына дайын болмауы» болып табылады [5, 6].

Осындай сәтте қолдау бірнеше кезеңнен тұрады:

- диагностикалық (проблеманың себептерін анықтау және оларды шешу жолдарын таңдау, отбасылардың қажеттіліктерін, қабілеттерін анықтау);
- консультативтік-проекттік (процестің барлық қатысушыларымен проблемаларды шешу тәсілдерін талқылау, жұмыс жоспарын құру, әдістерді таңдау, көмектің жеке траекториясын әзірлеу);
- әрекеттік кезең (педагогтарға, ата-аналарға, балаға жұмыс жоспарын іске асыруға жәрдемдесу);
- рефлексивті кезең (сүйемелдеуді жүзеге асыру нәтижелерін түсіну) [7, 8].

Осыған орай зерттеу мақсатымыз инклюзивті білім беру жағдайында мектеп ұжымы мен ата-ана арасындағы байланысты қалыптастыру негіздері болды.

Негізгі бөлім

Ауытқулары бар баланың дүниеге келуі әрқашан отбасы үшін стресс болып табылады. «Ерекше» баланы тәрбиелеу және дамыту мәселесі отбасы үшін қолайсыз болады, ал ата-аналар психологиялық қиын жағдайға тап болады: олар ауырсынуды, қайғы-қасіретті, кінә сезімін сезінеді және жиі үмітсіздікке ұшырайды. Мұндай отбасыларға жан-жақты психологиялық-педагогикалық көмек қажет.

Әйгілі балалар жазушысы Л. Кассиль өз еңбегінде отбасы мен мектеп ұжымының өзара тығыз қарым-қатынасын сөз еткен. Атап айтсақ, мектеп және отбасы іс-әрекеті бір-біріне теңіз суы мен құрғақ жағалау секілді тығыз байланыста болуы шарт. Сонда ғана баланы тәрбиелеу, оқыту және ортаға бейімдеу процесі алға қарай жылжып, өз нәтижесін береді деген болатын. Жазушының сөзінен мұғалімді бағыт-бағдар беруші, жол сілтеуші деп қарасақ, ата-аналарға қолдаушы, демеуші деп қарасақ қате емес.

Инклюзивті білім беру жүйесінің негізгі мәні болып ерекше білімді қажет ететін балаларды қалыпты балалармен қатар оқытып, тәрбиелеп, әлеуметтік ортаға бейімдеу болып табылады. Сонымен қатар балалардың бойында адамгершілік, ізеттілік, өздеріне деген сенімділік пен ынта-жігерді қалыптастыру да көзделген.

Қандай да бір жүйенің өзіне тән мәселелері болатынын да ескергеніміз жөн. Инклюзивті білім беру жүйесінде баланы ортаға бейімдеуде әлеуметтік мәселелер, баланы оқыту барысында кездесетін педагогикалық мәселелер және де баланың кеңістікті бағдарлауы кезіндегі техникалық мәселелер туындайды. Аталған мәселелер кез келген мектепте, білім беру процесі барысында кездеседі. Мұндай жағдайларды шешу, алдын алу жолдары мектеп әкімшілігі мен ұжымына тапсырылады.

Қазіргі таңда жүзеге асырылып жатқан инклюзивті білім беру жүйесі барша ата-аналарға тиімді, пайдалы әрі қолжетімді болып отыр. Ата-аналар өз жадтарында келесідей жағдайларды мұқият ұстауы тиіс:

- Менің балам барлық тапсырмаларды орындай алады;
- Менің балама аздаған қолдау, демеу қажет;
- Менің балама арнайы маман (педагог-ассистент немесе тьютор) көмегі қажет.

Жоғарыда аталған жағдайлар барысында инклюзивті білім беру жүйесінің нәтижесі бойынша бала ешкімге тәуелді болмай, өз бетінше ортаға бейімделу шарт. Бала барынша өз мүмкіндіктерін бағалап, өз құрбы-құрдастарымен қатарласа жүруі керек.

Ата-аналардың арасынан да өзара түсініспеушіліктер мен қарама-қайшылықтар туындауы инклюзивті білім берудің ең ауқымды мәселесі болып табылады. Осындай түсініспеушіліктерді шешу барысында, ең алдымен ата-аналарға психологиялық-педагогикалық қолдау жасау мақсатында ата-аналарға арналған кеңес берулер, семинар-практикумдар, форумдар, тренингтер жүргізіледі. Ата-аналармен байланыс орнату барысында интернет және әлеуметтік желілер, әдіс-тәсілдер, жұмыстың өткізілу формасы аса қатты мұқияттылықпен сараланып алынғаны жөн. Себебі, ерекше білімді қажет ететін баланы өсіріп, тәрбиелеу кез келген ата-анаға оңайға соқпайтыны белгілі [9].

Дамуында ауытқулары бар баланы тәрбиелеп отырған отбасының мәселелерін, осындай балалардың ата-аналарына психологиялық көмек көрсету әдістерін зерттеу және осы көмектің маңыздылығын анықтау қазіргі қоғамдағы өте маңызды және өзекті мәселе болып табылады. Дамуында ауытқулары бар баланы тәрбиелеп отырған отбасына психологиялық көмек жүйесі оның отбасында дамуында ауытқулары бар баланың үйлесімді және толық дамуын қамтамасыз ететін психологиялық-педагогикалық шараларды жүзеге асыруды білдіреді. Отбасымен психокоррекциялық жұмыс дамуында ауытқулары бар балаларды медициналық, әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесіндегі маңызды бағыт болып табылады.

Ата-аналармен өзара әрекеттесу кезінде мұғалімдер мен мамандар бірқатар қағидаларды басшылыққа алады:

1. әр отбасына жеке-бағытталған тәсіл;
2. ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы тәрбиелеп отырған әрбір отбасымен жұмыста моральдық-этикалық нормаларды сақтау;
3. мамандар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынастағы құпиялылық;
4. білім беру мекемесіне түскен сәттен бастап балаға және оның отбасына түзету-педагогикалық көмекті уақтылы көрсету;
5. отбасымен тең серіктестік;

6. педагогикалық оптимизм, баланың дамуындағы оң болжамға бағдарлау;

7. отбасыларға психологиялық-педагогикалық көмек жүйесіндегі кешенді тәсіл, мұғалімдер мен мамандардың өзара іс-қимылы процесінде ақпаратпен алмасу.

Мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған отбасымен психологиялық-педагогикалық жұмыс алгоритмі келесі кезеңдер түрінде жүзеге асырылады:

1. отбасын зерттеу: отбасының жұмыс істеу ерекшеліктерін зерттеу, оның жасырын ресурстарын анықтау, әлеуметтік орта туралы ақпарат жинау, ата-ана мен баланың қажеттіліктерін зерттеу;

2. байланыс орнату, психологиялық қорғаныс реакцияларын жеңу, ынтымақтастық мотивациясы;

3. психологиялық-педагогикалық көмек көрсету тәсілдерін бағалау;

4. диагностика нәтижелеріне байланысты жұмыс бағыттарын таңдау;

5. ата-аналардың әлеуметтік жағдайын жандандыруға, әлеуметтік байланыстарды қалпына келтіруге және кеңейтуге, сондай-ақ отбасы мүшелерінің өз ресурстарына сүйену мүмкіндіктерін іздеуге бағытталған отбасына психологиялық-педагогикалық көмек көрсету бойынша мамандардың жұмысы;

6. қол жеткізілген нәтижелердің тиімділігін талдау.

Баланы отбасында тәрбиелеудің шарттарымен таныстыру процесінде келесі мәселелер бойынша ақпарат жиналады:

- отбасы құрамы, материалдық қамтамасыз ету, ересектердің жұмыс түрі, санитарлық-гигиеналық жағдайлар;

- отбасылық қатынастар, ата-аналардың жалпы мәдениетінің деңгейі, ата-аналардың балаға деген көзқарасы және баланың отбасы мүшелеріне деген сүйіспеншілігі;

- үйде баланың мінез-құлқы мен іс-әрекеті, сүйікті ойыншықтары, іс-әрекеттері, отбасындағы баламен қарым-қатынас формалары, оның мінез-құлқына және отбасы мүшелерінің іс-әрекетіне қойылатын талаптар, күн тәртібін орындау, баланың үй жұмысына қатысуы.

Мүмкіндігі шектеулі баламен бірге отбасын сүйемелдеудің жеке маршруты мыналарды қамтиды:

- отбасымен жұмыс істейтін барлық мамандардың жұмыс жоспары;

- жұмыстың басында мүгедек баласы бар отбасы диагностикасының бақылау бөлімдерінің нәтижелері және жоспарланған көрсеткіштер;

- отбасымен жұмыс істейтін әр маман тұрғысынан түзету және дамыту жұмыстарының бағыттары мен бағдарламалары;

- мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеуге және әлеуметтендіруге бағытталған бағыттар мен іс-шаралар.

Білім беру мекемесінің сүйемелдеу мамандарының жұмыс алгоритмі:

- перспективалық жұмыс жоспары;

- мүмкіндігі шектеулі баланың аурулары мен бұзушылықтарын ескере отырып, ұсыныстар әзірлеу;

- жеке жоспар бойынша жұмыс;

- тексеру.

Отбасын психологиялық қолдаудың негізгі кезеңдері:

1 кезең

• Баланы және оның отбасын диагностикалық сүйемелдеу.

• Баланы сүйемелдеудің барлық қатысушыларымен байланыс орнату.

• Баланың даму ерекшеліктерін психологиялық-педагогикалық диагностикалау, психикалық дамудағы ауытқулардың алдын алу.

• Ата-аналар қолданатын білім беру моделін анықтау және олардың жеке ерекшеліктерін диагностикалау (отбасының әлеуметтік-психологиялық картасын жасау).

2 кезең

• Жеке бағдарлама мен топтық сабақтарды жүзеге асыру.
• Мүмкіндігі шектеулі баланың ата-анасына қажетті көмек көрсету (әңгімелесу, кеңес беру, талқылау).

• Баламен жұмыс істейтін мұғалімдерге білім беру және кеңес беру.
• Психологиялық сабақтар, оның ішінде есте сақтау, зейін, эмоционалды-сауық саласы, ойлау қабілетін дамытуға арналған кешендер.

• Ата-аналармен және балалармен бірлескен іс-шаралар өткізу.
• Ұсыныстарды әзірлеу, психофизикалық ерекшеліктерді ескере отырып, оңтайлы жеке жүктемені анықтау.

3 кезең

• Процестің тиімділігі мен сүйемелдеу нәтижелерін талдау.
Ата-аналармен жұмыс жасаудың формалары мен әдістері:
• Бала, отбасы туралы ақпарат алу мақсатында ата-аналарға сауалнама жүргізу және сауалнама жүргізу.

• Кеңес беру – «ерекше білімді қажет ететін» баласы бар әр отбасына сараланған тәсіл. Ең бастысы, ата-аналар балаларына сенеді және бізге көмекші болады.

• Ашық есік күндері-ата-аналар баламен бірге балабақшаға барады, мамандардың жұмысын бақылайды.

• Мастер-кластар-онда ата-аналар ойындармен, әдебиеттермен танысады және алған білімдерін іс жүзінде қолдануға үйренеді.

• Іскерлік ойындарды жиі жүргізіп отыру.
• Дөңгелек үстелдер, онда ата-аналар мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеу және оқыту бойынша өз тәжірибелерімен бөліседі.

• Ата-аналардың ерекше баламен жұмыс істеу әдістері мен әдістерін үйрету мақсатында жеке түзету сабақтарына қатысуы.

• Ата-аналар үшін балалар мен ата-аналар қарым-қатынасын оңтайландыру бойынша бірлескен тренингтер. (Н. Грегоридің «байланыстырушы жіп», «балаңызды түсінуді үйрену» - гиперактивті бала) .

• Ата-аналарға арналған ақпараттық стендтерді пайдалану: стендтер, папкалар, тақырыптық көрмелер (әдебиеттер, фотосуреттер, балалар жұмыстары), хабарландыру тақтасы.

• Ата-аналарға кері байланысты ұйымдастыру: «пошта жәшігі», онда ата-аналар өз ұсыныстарын, пікірлерін орналастырады, ата-аналар жиналыстары мен семинарларының тақырыптарын ұсынады.

• Баланың даму динамикасын анықтау үшін мұғалімдер мен ата-аналар өз бақылауларын жазатын білім беру мекемесі мен үйде баланың бақылау күнделігін бірге толтыру.

• Ата-аналармен қарым-қатынас жасау үшін заманауи құрылғыларды пайдалану: интернет арқылы ата-аналармен виртуалды видеобайланыс, ұялы байланысты пайдалану.

- Үйде баланың дамуына ықпал ететін кітаптар мен ойыншықтардың көрмелерін ұйымдастыру.

- Қабырғаларда, топтық бұрыштарда ата-аналарға арналған ұсыныстар мен кеңестер ұйымдастыру.

Осылайша, білім беру процесіне қатысушылардың сенім мен өзара көмек қағидаттарына негізделген бірлескен және шыдамды күш - жігері ғана оң нәтиже бере алады-бірден байқалмаса да, ұзақ уақыт бойы. Бірлік пен ортақ мақсат тек мүгедек балалардың ғана емес, олардың ата-аналары мен тіпті мамандардың жеке өсуі мен дамуына ықпал етеді. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бойынша дұрыс құрылған жұмыс міндетті міндет және инклюзияны қалыптастырудың негізгі аспектілерінің бірі болып табылады. Білім беру, психологиялық, медициналық, әлеуметтік және басқа да көптеген тәжірибелерді қамтитын бұл кең жүйе осы сегментке қатысты барлық мамандар мен мекемелердің үйлесімді және кәсіби жұмысын талап етеді. Кешенді сүйемелдеуде өзара әрекеттесудің барлық компоненттері болған кезде мүгедек баласы бар ата-аналарды қолдау бойынша жұмыс баланың оң динамикасын дамытуды қамтиды [10, 11].

Мектеп жасындағы балалардың отбасында толыққанды даму мәдениетін тәрбиелеуде мұғалімдер ұжымы мен отбасының тиімді өзара әрекеттесуінің негізгі шарты-мектеп жасындағы балалардың толыққанды даму мәдениетін тәрбиелеу процесінде ата-аналарға сараланған көзқарасты жүзеге асыру керек. Мұғалім ата-аналармен өзара әрекеттесу барысында әртүрлі отбасылардың ерекшеліктерін ескереді.

Айта кету керек, қазіргі ата-аналар білімді, педагогика және психология саласындағы танымал ғылыми ақпаратқа кең қол жетімді. Алайда, жалпы мәдениеттің жоғары деңгейі, ата-аналардың білімі мен хабардарлығы олардың педагогикалық мәдениетінің жеткілікті деңгейінің кепілі емес. Ата-аналар балаларды тәрбиелеуде, оңтайлы білім беру әдістері мен әдістерін тандауда, интернеттен және танымал ғылыми әдебиеттерден алынған ақпаратты тікелей практикада қолдануда қиындықтарға тап болады. Олар балаларды тәрбиелеу мәселелері бойынша нақты атаулы көмек алуды қажет етеді. Бұл жағдайда сынып жетекші ата-аналарға көмекке келе алады.

Педагогтердің ерекше назарында тәрбие тәжірибесі жоқ, қажетті білімі мен іскерлігі жоқ жас отбасылар болуы тиіс. Мұғалімнің міндеті-ата-аналардың бала тәрбиесіндегі жауапкершілігін арттыруға, оларды тиісті білім мен дағдылармен байытуға ықпал ету.

Сонымен қатар, жас ата-аналарға баласын түсінуге, оның жас ерекшеліктерін ескеруге үйрету керек. Жас отбасылар білікті көмекке, педагогтар мен психологтардың назары мен қолдауына мұқтаж.

Мектептің отбасымен өзара әрекеттесуінің барлық түрлерінің негізгі мақсаты-балалармен, ата-аналармен және мұғалімдермен сенімді қарым-қатынас орнату, оларды бір командаға біріктіру, өз проблемаларын бір-бірімен бөлісу және оларды бірлесіп шешу қажеттілігін тәрбиелеу. Мұғалімдер отбасымен өзара әрекеттесудің дәстүрлі формаларының бүкіл педагогикалық әлеуетін барынша пайдалануға тырысады және еліміздің дамуының әлеуметтік-саяси және экономикалық жағдайларының өзгеруіне сәйкес ата-аналармен ынтымақтастықтың жаңа, заманауи түрлерін іздейді.

Ата-аналармен өзара әрекеттесуді құру дәстүрлі нысандарды — ата — аналар жиналыстарын, дәрістерді, семинарларды және заманауи нысандарды-ауызша журналдарды, экскурсияларды, ата-аналар клубтарын, акцияларды, сауықтыру іс-шараларын, ойындарды және т.б. дамытуға және пайдалануға болады.

Жұмыстың осы немесе басқа түрін жоспарлау кезінде қазіргі ата-аналар туралы, оқуға, өзін-өзі дамытуға және ынтымақтастыққа дайын қазіргі заманғы адамдар туралы идеялардан бастау керек. Осыны ескере отырып, өзара әрекеттесу формаларына келесі талаптарды таңдау керек: өзіндік, сұраныс және интерактивтілік.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға мақсатты кәсіби көмек қажет. Инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналарда баланың дамуындағы және онымен қарым-қатынастағы қиындықтарды жеңуде белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізу; ата-аналардың құқықтық, педагогикалық құзыреттілігін арттыру; мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған мұғалімдер мен ата-аналардың бірлескен қызметін ұйымдастыру қажет. Көптеген ғалымдар мен практиктер ата-аналардың балаларын оқытуға қатысу дәрежесіне олардың білім алу мүмкіндігі ғана емес, сонымен қатар олардың білім беру сапасы да байланысты екенін айтады [12].

Ата-аналардың сұранысын талдау кезінде ата-аналардың ең үлкен қажеттілігі баланың дамуындағы артта қалуды түзету, ата-ана мен бала арасында байланыс орнату жолдарын іздеу болып табылады. Ата-аналардың көпшілігі ақпараттық қолдауды қажет етеді [13, 14].

Зерттеу әдістері мен оларды қолдану. Мысалы, ата-аналармен жұмыс істеудің инновациялық түрлерін қолдануға болады:

1. Ата-аналармен жұмыстың ақпараттық-аналитикалық түрлері:

- сауалнама;
- «пошта жәшігі».

2. Ата-аналармен жұмыстың көрнекі және ақпараттық формалары:

- ата-аналар клубтары;
- шағын кітапхана;
- «денсаулық мәдениеті» ақпараттық стендтері.

3. Ата-аналармен жұмыстың танымдық формалары

- ата-аналар қонақ бөлмелері;
- дәстүрлі емес ата-аналар жиналысы;
- ауызша журналдар.

4. Ата-аналармен жұмыстың бос уақыт формалары

- спорттық мерекелер;
- бірлескен спорттық-сауықтыру демалысы;
- ата-аналардың спорттық жарыстарға, дене шынықтыру-сауықтыру мерекелеріне қатысуы [15].

Балалардың толыққанды даму мәдениетін тәрбиелеу мәселелері бойынша педагог пен отбасының бірлескен жұмысының негізгі нысандарына жатқызамыз:

- ата-аналар жиналыстары мен конференцияларындағы баяндамалар мен хабарламалар; оларды пайдалануды сипаттай отырып, көрнекі құралдардың көрмелерін ұйымдастыру;

- ата-аналар үшін дене шынықтыру бойынша ашық сабақтар; топтық және жеке консультациялар; әңгімелер;

- сайт бетіндегі мамандандырылған айдар және т. б.

Ата-аналармен жүйелі қарым-қатынас мұғалімге бала туралы ақпаратты толықтыруға, оның физикалық дамуындағы белгілі бір қиындықтардың объективті себептерін табуға мүмкіндік береді.

1 Кесте Ата-аналардың типтерге бөлінуі:

Үлгілі жанұя	Бала тәрбиесіне ұстаз көмегін қажет ететін жанұя	Ынтымақсыз жанұя	Жағымсыз қасиеттері басым жанұя	Қоғамдық орындардың араласуын үнемі қажет ететін жанұя
Жанұя толық. Мұғалім тарапынан көмекті қажет етпейді. Бала махаббат пен мейірімге толы ортада өмір сүріп келе жатыр.	Жанұяда қамқорлық жақсы болғанымен, бала мұғалім тарапынан көмекті қажет етеді.	Жанұяда ұрыс-жанжал әсерінен бала өзіне деген мейірім мен махаббатты сезінбейді. Мұғалімнің көмегі қатты қажет. Ата-ана баланың жағдайын ұмытып кетеді.	Жанұя сырттан қарағанда тату болғанымен, махаббат аз, рухы құлаған болып есептеледі. Бала ешқандай жылулықты көрмейді.	Дөрекілік, ұрыс-керіс, жанжал көп болады. Баланын дамуына отбасы өзінің кері әсерін тигізеді.

Зерттеуге 12 ата-ана қатысты. Бақылау тобына 6 ата-ана, зерттеу тобында 6 ата-ана болды. Анықтаушы экспериментінде келесідей сынамалар алынды:

- ата-аналарға сауалнама;
- балалар туралы анамнез;
- туындаған мәселелер жайлы диалогтық сұхбаттар.

Ата-аналармен жүргізілген сауалнама барысында келесідей сұрақтар реті болды:

- Сіз балаңыздың мектепте табысты оқуына көмек керек деп ойлайсыз ба?
- Сіздің ойыңызша, баланың сыныпта табысты оқуына қандай жағдайлар қажет?
- Бала ересектермен, басқа балалармен қарым-қатынаста, қоғамдық орындарда жүріп-тұру ережелерін сақтайды ма?

- Балаңыз сізбен мектепте алған әсерлерімен жиі бөлісе ме?

Сауалнама нәтижесі бойынша келесідей нәтижелер алынды:

- баламен жұмыс жасау барысында қандай қателіктерді ескерген жөн;
- мұғалімдермен қалай тығыз байланыс орнату керек?;
- баланы қоршаған ортаға тез бейімдеу жолдарын іздестіру;
- жаңа әдіс-тәсіл жолдарын анықтау;

Бақылаушы эксперимент ата-аналармен тренинг түрінде жүргізілді. Экспериментті іске асырудан күтілетін нәтижелер:

1. Отбасының рөлін және оның мүгедек баланың жеке басының қалыптасуына әсерін білу.
2. Ерекше қажеттіліктері бар баланы тәрбиелеп отырған отбасының психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін жағдай жасау.
3. Баламен түзету және дамыту өзара әрекеттесу дағдыларын игеру.

Мүгедек баланың жеке басын эмоционалды қабылдауды қалыптастыру және ата-ана талаптары деңгейінің өзгеруі.

«Қарым-қатынастағы ассертивтілік» әдістемесі алынды.

Ерекше білімді қажет ететін балалардың ата-аналарына өзін-өзі бағалау сезімін табуға көмектесу үшін «қарым-қатынастағы ассертивтілік» тренингі ұйымдастырылды.

1. Презентация, мақсат қою, мотивтер. «Ассертивтілік дегеніміз не және ол не үшін қажет?». Ассертивтілік-бұл мәлімдеме. Ассертивтіліктің мақсаты - өз құқықтарын қорғауды үйрену, өзін-өзі бағалау.

2. «Өзін - өзі құрметтеу арқылы басқаларды құрметтеу» бөлімі.

- «Ықпал ету аумағын кеңейту» (Р. Дилтс тренингі)

- «Өз өмірінің дирижері» (И. Малкина. «Телесная терапия». М., 2005)

3. «Өз сезімдеріңізді білдіру» бөлімі. «Цвет наших чувств» жаттығуы (Н.Ю. Хрящева. «Психогимнастика в тренинге» СПб., 1999)

4. «Адал бол» бөлімі. «Екі ұстаным» жаттығуы «мен қалаймын...» және «сен жасадың...»

5. «Жоқ деп айту мүмкіндігі» бөлімі. «Қате детекторы» жаттығуы. (Н.П. Бехтерева. «Тайны мозга и лабиринты жизни». СПб. 1999) «Мен жоқ деймін» (Р. Дилтс. Коучинг...)

6. «Өз позицияларын қорғау» бөлімі. (В.Ю. Баскаков. «Свободное тело» М., 2017)

Бағалау

4-5 балл жоғары деңгей – дұрыс жауап беру, толық орындау.

2-3 балл орташа деңгей – көмек көрсеткеннен кейін дұрыс жауап, толық емес орындау.

0-1 балл төменгі деңгей – көмек көрсеткеннен кейін қате жауап, орындай алмау.

Зерттеу нәтижесі. Зерттеу жұмысының нәтижесінде 6(100%) ата-анадан 4 (67%) ата-ана жоғары деңгей, 2 (33%) ата-ана орташа деңгейде көрсетті. Төмен деңгейде жауап берген ата-аналар болмады.

2 Кесте Зерттеу тобы ата-аналарының нәтижелері:

Ата-аналар	Дейін			Кейін		
	Толық орындау	Толық емес орындау	Орындай алмау	Толық орындау	Толық емес орындау	Орындай алмау
1	+	-	-	+	-	-
2	+	-	-	+	-	-
3	-	+	-	+	-	-
4	-	+	-	+	-	-
5	-	+	-	-	+	-
6	-	+	-	-	+	-

Бақылаушы эксперимент соңында келесідей тұжырым алынды:

Жүргізілген зерттеу бойынша, мұғалімнің отбасымен байланыс орнату жұмысында келесі тармақтарды ескеру қажет:

- мектептің отбасымен бірлескен іс-әрекетінің негізінде ата-аналардың рөлін нығайтуға және арттыруға бағытталған іс-әрекеттер мен іс-шаралар болуы тиіс;

- ата-аналардың тәрбиелік мүмкіндіктеріне деген сенім, олардың педагогикалық мәдениеті мен тәрбиедегі белсенділігінің деңгейін арттыру;

- педагогикалық әдеп, отбасы өміріне өрескел араласуға жол бермеу;

- баланың жағымды қасиеттеріне, отбасылық тәрбиенің мықты жақтарына сүйену.

Оң нәтижелер көбінесе ата-аналардың білім беру процесіне белсенді қатысуына байланысты, оның негізінде маман мен ата-ананың ұйымдасқан ынтымақтастығы болуы керек.

Қорытынды

Осылайша, қазіргі уақытта өзекті міндеттер-бұл отбасымен жеке жұмыс, әртүрлі типтегі отбасыларға сараланған көзқарас, мамандардың көзқарасы мен ықпалын жіберіп алмау ғана емес, сонымен бірге, отбасы арасындағы қатынасты да берік орнату болып табылады. Бұл міндеттерді ата-аналарды білім беру процесіне тарту, мазмұнын таңдау, ата-аналармен жұмыс істеудің әртүрлі формалары мен әдістерін қолдану арқылы шешуге болады. Мүгедек балалардың ата-аналарымен қарым-қатынас тренингінің нәтижесі сындарлы мінез-құлықты шоғырландыру, кедергісіз оң ойлау үлгілерін игеру, өз құндылығын білу, стресске төзімділік пен бейімделу қабілеттерін дамыту болып табылады. Әдетте дамып келе жатқан балалардың ата-аналары кейде ерекше қолдауды қажет ететін балалардың сыныпта болуы өз баласының дамуын кешіктіруі мүмкін деп қорқады. Алайда, тәжірибе керісінше. Әдетте дамып келе жатқан балалардың үлгерімі төмендемейді және көбінесе олардың бағалары жаппай мектептің әдеттегі сыныбына қарағанда инклюзивті білім беру жағдайында одан да жоғары болады. Оған сәйкес мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытып-үйрететін мектептер барлық қалған балалар үшін ең жақсы мектептер болып табылатындығы туралы деректер бар. Және керісінше: барлық балалар үшін ең үздік мектептер мүмкіндігі шектеулі балалар үшін де ең үздік мектептер болып табылады. Мінез-құлыққа, әлеуметтік дамуға және оқудағы жетістіктерге, әсіресе сөйлеу тіліне қатысты, инклюзивті білім беру формасын ұстанатын мектепте оқитын балалардың жетістіктері әлдеқайда жоғары.

Әдебиет:

1. Витвицкая Л. А. Технологии взаимодействия субъектов образовательного процесса: учебное пособие. - Челябинск: Изд-во ЮурГУ, 2009. - 226 с.
2. Скрыбина Д.Ю., Корлякова Я.Е. особенности организации инклюзивного образовательного пространства в учреждениях для обучающихся, воспитанников с ограниченными возможностями здоровья // Кемеровский государственный университет, журнал Современные проблемы науки и образования. – 2015. – №6 – с. 486-494.
3. Зыкова Н.В. Взаимодействие семьи и школы при обучении детей с ОВЗ в процессе инклюзивного образования // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 20. – С. 35–38. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/56322.htm>
4. Коробкина, Е.Г. Организация работы с родителями обучающихся с ограниченными возможностями в условиях сельской школы // Молодой ученый. - 2017. - № 14 (148). - С. 622-624. - URL: <https://moluch.ru/archive/148/41857/> / (дата обращения: 05.12.2021).
5. Коряковцева Е.И. Взаимодействие семьи и школы при обучении детей с ОВЗ в процессе инклюзивного образования <https://solncesvet.ru/opublikovannyye-materialyi/vzaimodeystvie-semi-i-shkoly-pri-obuch/>
6. Колениченко Н.В. Проблема социальной адаптации и педагогико-воспитательные инновации в реалиях интерактивного мира. // - Наука. Искусство. Культура. 2019 - №22(2) - с. 137-141 <https://cyberleninka.ru>
7. Обухова Н.Б. Педагогическая поддержка родителей, имеющих детей с ограниченными возможностями здоровья // Психолого-педагогическое сопровождение семьи в реалиях современного социокультурного пространства: Материалы Международной научно-практической конференции / Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2012. С.171–174.
8. Казакова Е.И. Галактионова Т.Г., Пугач В.Е. Основные приемы и технологии в работе тьютора. М.: «Академия», учебное пособие, 2009 г – с. 63. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=22917057>

9. Н.Г. Корсак Кодекс поведения родителей в инклюзивном образовании детей. <http://logoprof.ru/kodeks-povedeniya-roditeley-v-inklyuzivnom-obrazovanii-detey>
10. Alisov, E.A., Ivanova, O.A. Information and technological support for inclusive education of people with special educational needs. International Journal of Civil Engineering and Technology. 9(13), 2018. - с. 993-1001 <https://unir.mgpu.ru/publication/scopus/>
11. Устенко Т.В. Организация работы с родителями в условиях инклюзивного дошкольного образования. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2021/04/28/organizatsiya-raboty-s-roditelyami-v-usloviyah-inklyuzivnogo>
12. Петракова Е.А., Козьяков Р.В., Поташова И.И. Современные технологии работы с семьями, имеющими детей с ограниченными возможностями здоровья // Сборник материалов Ежегодной международной научно-практической конференции «Воспитание и обучение детей младшего школьного возраста, 2016. № 5. С. 819-822
13. Годовникова Л.В. Интегрированное обучение в массовой школе: психолого-педагогическое сопровождение учащихся с ограниченными возможностями здоровья. Белгород: Изд-во Бел-ГУ, 2006. – 215 с.
14. Макаров А.О. Педагогические условия социально-педагогического сопровождения семейного воспитания ребенка с ограниченными возможностями здоровья / Антон Олегович Макаров // Педагогическое образование в России, 2015. № 4. С. 102-108.
15. Л. Новицкая. Тренинг для родителей детей с ОБЗ. // Русский учебник – 28.08.2018 <https://rosuchebnik.ru/material/trening-dlya-roditeley-detey-s-ovz/>

Әдебиет:

1. Vitvitskaya L.A. Technologies of interaction of subjects of the educational process: textbook. - Chelyabinsk: SUSU Publishing House, 2009. - 226 p.
2. Scriabina D.Yu., Korlyakova Ya.E. features of the organization of inclusive educational space in institutions for students, pupils with disabilities // Kemerovo State University, journal Modern Problems of Science and Education. - 2015. - No. 6 - pp. 486-494.
3. Zykova N.V. Interaction of family and school in teaching children with disabilities in the process of inclusive education // Scientific and methodological electronic journal «Concept». - 2016. - Vol. 20. - pg. 35-38. - URL: <http://e-koncept.ru/2016/56322.htm>
4. Korobkina, E.G. Organization of work with parents of students with disabilities in rural school conditions // Young scientist. - 2017. - № 14 (148). - Pg. 622-624. - URL: <https://moluch.ru/archive/148/41857/> / (accessed: 05.12.2021).
5. Koryakovtseva E.I. Interaction of family and school in teaching children with disabilities in the process of inclusive education <https://solncesvet.ru/opublikovannyye-materialyi/vzaimodeystvie-semi-i-shkoly-pri-obuch/>
6. Kolesnichenko N.V. The problem of social adaptation and pedagogical and educational innovations in the realities of the interactive world. // - Science. Art. Culture. 2019 - No.22(2) - pg. 137-141 <https://cyberleninka.ru/search?q>
7. Obukhova N.B. Pedagogical support for parents with children with disabilities // Psychological and pedagogical support of the family in the realities of modern socio-cultural space : Materials of the International scientific and practical conference / Ural State Pedagogical University. un-T. - Yekaterinburg, 2012. pp.171-174.
8. Kazakova E.I. Galaktionova T.G., Pugach V.E. Basic techniques and technologies in the work of a tutor. М.: "Academy", textbook, 2009 - p. 63. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=22917057>
9. N.G. Korsak Code of Conduct of parents in inclusive education of children. <http://logoprof.ru/kodeks-povedeniya-roditeley-v-inklyuzivnom-obrazovanii-detey>
10. Alisov, E.A., Ivanova, O.A. Information and technological support for inclusive education of people with special educational needs. International Journal of Civil Engineering and Technology. 9(13), 2018. - с. 993-1001 <https://unir.mgpu.ru/publication/scopus/>
11. U.T. Vasilyevna. Organization of work with parents in conditions of inclusive preschool education. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2021/04/28/organizatsiya-raboty-s-roditelyami-v-usloviyah-inklyuzivnogo>
12. Petrakova E.A., Kozjakov R.V., Potashova I.I. Modern technologies of working with families with children with disabilities // Collection of materials of the Annual international scientific and practical conference "Education and training of children of primary school age, 2016. No. 5. p. 819-822.

13. Godovnikova L.V. Integrated education in a mass school: psychological and pedagogical support of students with disabilities. Belgorod: Izd-vo Bel-GU, 2006. P. 56.
14. Makarov A. Pedagogical conditions of socio-pedagogical support of family education of a child with disabilities / Anton O. Makarov // Pedagogical education in Russia, 2015. No. 4. P. 102-108.
15. L. Novitskaya. Training for parents of children with disabilities. // Russian textbook - 28.08.2018 <https://rosuchebnik.ru/material/trening-dlya-roditeley-detey-s-ovz/>